

Kansalaisaloite eduskunnalle
avioliittolain, rekisteröidystä parisuhteesta annetun
lain ja transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta
annetun lain muuttamisesta

SISÄLLYS

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ	1
YLEISPERUSTELUT	1
1 Johdanto	1
2 Nykytila	1
2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö	1
2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden lainsäädäntö	2
2.3 Nykytilan arviointi	3
3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	4
3.1 Tausta ja toteuttamisvaihtoehdot	4
3.2 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset	5
3.2.1 Samaa sukupuolta olevien avioliitto	5
3.2.2 Vaikutukset rekisteröityihin parisuhteisiin	5
3.2.3 Adoptio-oikeus	6
3.2.4 Yhteinen sukunimi	6
3.2.5 Parisuhdemuodon muuttuminen sukupuolen vahvistamisen yhteydessä	7
3.2.6 Isyyslain soveltuminen	7
3.2.7 Kansainvälisyksityisoikeudelliset säännökset	7
4 Esityksen vaikutukset	8
4.1 Taloudelliset vaikutukset	8
4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan	8
4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset	8
YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT	9
1 Lakiehdotusten perustelut	9
1.1 Avioliittolaki	9
1.2 Laki rekisteröidystä parisuhteesta	10
1.3 Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta	10
2 Voimaantulo	10
LAKIEHDOTUKSET	11
1 Laki avioliittolain muuttamisesta	11
2 Laki rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain muuttamisesta	12
3 Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 2 § 2 momentin muuttamisesta	12

ESITYKSEN PÄÄASIALLINEN SISÄLTÖ

Esityksen tarkoituksena on, että jatkossa myös samaa sukupuolta olevilla pareilla on oikeus solmia avioliitto. Muutoksella pyritään lisäämään yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. Tämä ehdotetaan toteutettavaksi muuttamalla avioliittolakia, lakia rekisteröidystä parisuhteesta ja lakia transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta.

YLEISPERUSTELUT

1 Johdanto

Esityksessä ehdotetaan avioliittolakia (234/1929) muutettavaksi niin, että myös samaa sukupuolta olevat parit voisivat solmia avioliiton. Rekisteröidystä parisuhteesta annetusta laista (950/2001) muutettaisiin ensimmäinen luku niin, ettei parisuhdetta voisi enää jatkossa rekisteröidä. Jo rekisteröidyt parisuhteet jäisivät kuitenkin voimaan ja olisivat ilmoitus- tai vihkimismenettelyllä muutettavissa avioliitoiksi. Myös transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annettua lakia (563/2002) muutettaisiin siten, ettei avioliitto voisi enää muuttua rekisteröidyksi parisuhteeksi.

Parisuhteen rekisteröinnin oikeusvaikutukset vastaavat jo nykyisin pitkälti avioliiton solmimisen oikeusvaikutuksia. Ehdotetun lain muutoksen tarkoituksena on, että jatkossa myös samaa sukupuolta oleviin puolisoihin sovellettaisiin nimilain (694/1985) säännöksiä puolisoiden yhteisestä sukunimestä sekä adoptiolain (22/2012) säännöksiä, jotka koskevat aviopuolisoiden oikeutta adoptoida yhdessä lapsi.

Tällä esityksellä ei ole tarkoitus puuttua uskonnollisten yhdyskuntien avioliittolain 16 §:ssä säädettyyn oikeuteen määrätä kirkollisen vihkimisen ehdoista ja muodosta. Kaikilla vihkimiseen oikeutetuilla uskonnollisilla yhdyskunnilla, evankelis-luterilainen ja ortodoksinen kirkko mukaan lukien, on jatkossakin itsenäinen oikeus päättää, vihkivätkö ne samaa sukupuolta olevia pareja avioliittoon.

2 Nykytila

2.1 Lainsäädäntö ja käytäntö

Vuonna 2002 Suomessa tuli voimaan laki rekisteröidystä parisuhteesta. Tällä lailla samaa sukupuolta oleville pareille annettiin mahdollisuus parisuhteen virallistamiseen ja näin avattiin pääsy perhelainsäädännön piiriin. Tämä oli merkittävä muutos, sillä aiemmin lainsäädäntö ei käytännössä mitenkään huomionnut samaa sukupuolta olevien vakiintunutta elämänkumppanuutta. Reilun kymmenen vuoden aikana rekisteröity parisuhde on vakiinnuttanut asemansa yhteiskunnassa. Samaa sukupuolta olevien parisuhteesta on tullut virallinen ja tunnustettu perhemuoto, mikä on myös ollut omiaan vahvistamaan näihin suhteisiin liittyviä positiivisia käsityksiä ja vähentämään virheellisiä ennakkoluuloja.

Laki rekisteröidystä parisuhteesta oli merkittävä askel kohti yhdenvertaisuutta, koska se lisäsi huomattavasti erilaisten parisuhdemuotojen tasa-arvoisuutta. Lakia säädettäessä ei

kuitenkaan oltu vielä valmiita antamaan samaa sukupuolta oleville pareille oikeutta avioliittoon. Rekisteröidyillä parisuhteella on lähtökohtaisesti samat oikeusvaikutukset kuin avioliitolla laissa erikseen lueteltuja poikkeuksia lukuun ottamatta. Näitä poikkeuksia ovat nimilain säännökset puolison sukunimestä, adoptiolain säännökset, jotka koskevat puolison oikeutta hakea adoptiota, isyyslain (700/1975) säännökset isyyden toteamisesta avioliiton perusteella sekä muut sellaiset säännökset, jotka koskevat aviopuolisoa yksinomaan hänen sukupuolensa perusteella. Nykyinen lainsäädäntö asettaa rekisteröidyt parisuhdekumppanit edelleen aviopuolisoita heikompaan asemaan. Myös parisuhteen rekisteröintimenettely poikkeaa siviilivihkimisestä, mikä on omiaan lisäämään eriarvoisuuden tunnetta. Menettelyiden välisille eroille on vaikea keksiä hyväksyttäviä perusteita.

Muun muassa se, ettei rekisteröityyn parisuhteeseen sovelleta nimilain säännöksiä puolisoiden yhteisestä sukunimestä, on nähty epäoikeudenmukaisena ja on korostanut rekisteröidyn parisuhteen avioliittoa heikompaan asemaan. Puolisoiden yhteinen sukunimi korostaa heidän muodostavan yhteisen perheen. Yhteisen sukunimen kieltämiselle samaa sukupuolta olevilta pareilta ei voida esittää hyväksyttäviä perusteita. Käytännössä rekisteröidyillä parisuhdekumppaneilla on kuitenkin mahdollisuus saada sama sukunimi hakemusmenettelyllä. Nimilautakunta on katsonut, että saman sukunimen kieltäminen samaa sukupuolta olevilta pareilta olisi perustuslain vastaista. Hakemukset siis hyväksytään lähes aina. Hakemus on maksullinen ja muodostaa byrokraattisen esteen yhdenvertaisen oikeuden toteutumiseksi. Eri sukupuolta olevien aviopuolisoiden taas on mahdollista muuttaa sukunimeään ilmoitusmenettelyllä ja ilmaiseksi. Lisäksi sama sukunimi ei tarkoita yhteistä sukunimeä, sillä parisuhdekumppaneilla ei ole oikeutta toistensa sukunimiin. Samaa sukupuolta olevien pariin nimiratkaisut ovat siten rajoitetumpia, eikä mahdollisuutta esimerkiksi kaksoisnimeen ole.

Suomessa elää tuhansia lapsia kahden samaa sukupuolta olevan vanhemman perheissä. Lapsen edun mukaista on, että hänen huollostaan ja kasvatuksestaan tosiasiallisesti vastaavat aikuiset ovat hänen huoltajiaan. Tämä on jo mahdollistettu perheen sisäisellä adoptiolla.

Tällä hetkellä vain aviopuolisoilla on oikeus hakea adoptiota yhdessä. Muut kuin aviopuolisot voivat hakea adoptiota yksin. Oikeus hakea adoptoida yksin koskee myös rekisteröidyn parisuhteen osapuolia. Tässä tilanteessa adoption vahvistaminen edellyttää adoption hakijan parisuhdekumppanin suostumusta. Rekisteröidyssä parisuhteessa elävän henkilön yksin adoptoima lapsi tulisi kuitenkin käytännössä elämään kahden vanhemman perheessä. Yksinkertaisinta ja lapsen edun mukaista olisi, että perheen molemmat aikuiset tulisivat suoraan hänen huoltajikseen yhteisadoption kautta.

2.2 Kansainvälinen kehitys sekä ulkomaiden lainsäädäntö

Euroopan valtioista Ruotsi, Norja, Tanska, Islanti, Belgia, Alankomaat, Espanja ja Portugali ovat mahdollistaneet samaa sukupuolta olevien avioliitot. Näiden lisäksi Ranskassa ja Iso-Britanniassa asiaa koskevat lait odottavat vielä parlamentin ylähuoneen käsittelyä, mutta molempien maiden parlamentin alahuone on ne jo hyväksynyt. Euroopan ulkopuolella samaa sukupuolta olevien avioliitto on hyväksytty Kanadassa, Argentiinassa, Etelä-Afrikassa sekä Meksikon pääkaupungissa Mexico Cityssä. Yhdysvalloissa samaa sukupuolta olevien avioliitot on laillistettu Massachusettsin, Connecticutin, Iowan, New Hampshiren, Mainen, Marylandin, New Yorkin, Vermontin ja Washingtonin osavaltioissa sekä Washington D.C:ssä.

Ruotsissa samaa sukupuolta olevien avioliitto mahdollistettiin avioliittolain uudistuksella vuonna 2009, jolloin avioliittolaista poistettiin sukupuoliviittauksia sisältävät sanat. Uuden avioliittolain ensimmäisen pykälän mukaan puolisoita ovat kaksi henkilöä, jotka ovat keskenään solmineet avioliiton. Aikaisemmin Ruotsissa oli voimassa Suomen rekisteröityä parisuhdetta vastaava järjestelmä. Tämä samaa sukupuolta olevien parisuhteen rekisteröimistä koskenut laki kumottiin, eikä rekisteröityjä parisuhteita voi enää solmia. Vanhat parisuhteet pysyvät kuitenkin rekisterissä, kunnes ne purkautuvat tai ne muutetaan avioliitoiksi. Rekisteröity parisuhde voidaan muuttaa avioliitoksi parisuhdekumppanien yhteisestä hakemuksesta, tai heidät voidaan halutessaan myös vihkiä avioliittoon. Ruotsissa ei ole asetettu määräaikaa rekisteröidyn parisuhteen muuttamiseksi avioliitoksi. Samaa sukupuolta olevat parit saivat oikeuden hakea yhdessä adoptiota jo vuonna 2003, kun rekisteröidyssä parisuhteessa olevat rinnastettiin avioliitossa oleviin. Avioliittolain uudistuksen myötä tilanne säilyi samanlaisena.

Myös Norjassa, Islannissa ja Tanskassa samaa sukupuolta olevien avioliitto mahdollistettiin vastaavalla tavalla kuin Ruotsissa. Norjassa uudistettu avioliittolaki astui voimaan vuonna 2009, Islannissa vuonna 2010 ja Tanskassa vuonna 2012. Näissä kaikissa maissa oli aiemmin voimassa Suomen rekisteröidyn parisuhteen kaltainen instituutio samaa sukupuolta oleville. Sekä Norjassa että Islannissa rekisteröity parisuhde voidaan muuttaa avioliitoksi parisuhdekumppanien yhteisestä hakemuksesta. Norjassa uuden avioliittolain myötä adoptio tuli mahdolliseksi myös samaa sukupuolta oleville. Islannissa ja Tanskassa samaa sukupuolta olevien oli mahdollista hakea yhdessä adoptiota jo ennen avioliittolain uudistamista. Suomesta tuli kesällä 2012 viimeinen Pohjoismaa, jossa samaa sukupuolta olevien avioliitto ei ole mahdollinen.

Pohjoismaiden lisäksi samaa sukupuolta olevien avioliitto on mahdollinen myös muualla Euroopassa. Alankomaat hyväksyi vuonna 2001 ensimmäisenä maailmassa samaa sukupuolta olevien avioliitot. Lakimuutoksen yhteydessä samaa sukupuolta olevat parit saivat myös ensimmäisenä maailmassa adoptio-oikeuden. Belgia hyväksyi samaa sukupuolta olevien avioliitot vuonna 2003 ja Espanja vuonna 2005. Molemmista maista myös samaa sukupuolta olevilla pareilla on mahdollisuus adoptioon. Portugalissa samaa sukupuolta olevien avioliitot tulivat mahdollisiksi vuonna 2010. Lisäksi ainakin Luxemburgissa, Kolumbiassa, Uruguayssa ja Uudessa-Seelannissa tasa-arvoisen avioliittolain säätämistä harkitaan tai aiotaan esittää. Perheen ulkoinen adoptio on mahdollinen samaa sukupuolta oleville pareille myös Andorrassa, Brasiliassa, Englannissa, Walesissa ja Skotlannissa sekä Uruguayssa.

2.3 Nykytilan arviointi

Tasa-arvoisen avioliittolain puute ylläpitää rakenteellista epätasa-arvoa yhteiskunnassa, eikä nykyinen lainsäädäntö vastaa kansainvälistä ihmisoikeuskehitystä. Ei ole perusteltua asettaa samaa sukupuolta olevia pareja juridisesti eri asemaan kuin eri sukupuolta olevia pareja. Nykyisellään lainsäädäntö pakottaa myös sukupuoltaan korjaavat muuttamaan avioliittonsa rekisteröidyksi parisuhteeksi tai rekisteröidyn parisuhteen avioliitoksi.

Nykyinen järjestelmä pitää epätasa-arvoisuuden lisäksi yllä ylimääräistä byrokratiaa ja tuo kustannuksia yhteiskunnalle. Rekisteröidyssä parisuhteessa olevat puoliset voivat kiertoteitse saada lähes kaikki samat oikeudet kuin aviopuolisot, mutta he joutuvat käyttämään vaivalloisia, yhteiskunnalle raskaita hakemusmenettelyitä. Avioliittolainsäädännön muuttaminen tasa-arvoiseksi edellyttää lakiteknisesti varsin pieniä muutoksia. Ne yksinkertaistaisivat ja yhdenmukaistaisivat perheoikeudellista lainsäädäntöä.

Tasa-arvoisen avioliittolain yhteydessä on keskusteltu lapsen oikeudesta isään ja äitiin. Nykyisen lainsäädännön puitteissa tämä ei toteudu, sillä lainsäädäntö ei varmista lapselle kahta vanhempaa. Sosiaali- ja terveysministeriön laatimassa tutkimuksessa lapsista ja rekisteröidystä parisuhteesta (STM 2003:10) esitellyt tutkimustulokset osoittavat, että lapsen kehityksessä ihmissuhteiden ja vanhemmuuden merkitys painottuu. Lapsen kehitys edellyttää rakastavia ihmissuhteita ja vastuullista vanhemmuutta, mikä vaatii paneutumista ja antautumista vanhemmalta, oli hän sitten nainen tai mies. Lapsen kasvu ja kehitys eivät vaadi kahta eri sukupuolta olevaa vanhempaa, kunhan ihmissuhteet ja elämisen ehdot ovat muuten kunnossa.

Suomi on allekirjoittanut YK:n lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen vuodelta 1989 (SopS 60/1991). Sopimuksen 3 artiklan 1 kohta sisältää koko sopimusta koskevan yleisperiaatteen siitä, että kaikkien lasten kanssa tekemisissä olevien viranomaisten ja lainsäädäntöelinten toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Tasa-arvoinen avioliittolaki edistäisi lapsen etua. Nykytilanteessa yhteiskunnan asenteet heijastuvat niin sanottujen sateenkaariperheiden lapsiin, joiden vanhempien rekisteröity parisuhde on tällä hetkellä institutionaalisesti heikompi kuin avioliitto. Sateenkaariperheiden vanhemmat ovat kyselyiden mukaan rekisteröineet parisuhteensa harvemmin kuin muut vanhemmat ovat solmineet avioliiton. Tämä johtuu ainakin siitä, että rekisteröity parisuhde -nimitys altistaa parin ja perheen lapset syrjinnälle. Tasa-arvoisen avioliittolain periaatteellisuus korostuu tässä suhteessa. Sen säätäminen on viesti yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon toteuttamisesta Suomessa.

3 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.1 Tausta ja toteuttamisvaihtoehdot

Kansalaisaloitteen tarkoituksena on muuttaa avioliittolaki tasa-arvoiseksi siten, että myös samaa sukupuolta olevat parit voivat solmia keskenään avioliiton. Muutoksen jälkeen aviopareja koskevat oikeudet, kuten adoptio-oikeus sekä oikeus ottaa yhteinen sukunimi, koskisivat aviopareja puolisoiden sukupuolesta riippumatta.

Osa tavoitteista voitaisiin saavuttaa myös tekemällä muutoksia nykyiseen lakiin rekisteröidystä parisuhteesta. Käytännössä tämä kuitenkin tarkoittaisi, että parisuhdemuotojen luokittelu jatkuisi, mikä ei edistä esityksellä tavoiteltua yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa. Tämän esityksen kaikki tavoitteet saavutetaan ainoastaan antamalla samaa sukupuolta oleville pareille oikeus avioliiton solmimiseen.

Oikeusministeriö teetti vuonna 2010 selvityksen (OMSO 83/2010) samaa sukupuolta olevien henkilöiden parisuhteiden sääntelystä. Selvityksessä vertailtiin eri maiden avioliittoinstituutioita ja sitä, miten niissä on mahdollistettu samaa sukupuolta olevien avioliitot. Oikeusministeriön mukaan samaa sukupuolta olevien avioliitot ovat edelleen kansainvälisesti katsottuna harvinaisuus, mutta niiden suosio on kasvamassa. Esimerkiksi kaikki Pohjoismaat Suomea lukuun ottamatta ovat hyväksyneet samaa sukupuolta olevien avioliitot, ja useassa Länsi-Euroopan maassa on käynnissä valmistelu tämän mahdollistamiseksi.

Samaa sukupuolta olevien avioliitto olisi Suomelle suuri periaatepäätös, joka olisi saavutettavissa pienillä oikeudellisilla muutoksilla. Oikeusministeriön selvityksen mukaan

Suomen avioliittolainsäädäntö on jo nyt terminologialtaan hyvin sukupuolineutraalia, joten vain muutamia säännöksiä tarvitsisi muuttaa. Nyt voimassa oleva rekisteröity parisuhde sisältää samat velvollisuudet ja joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta samat oikeudet kuin avioliitto. Rekisteröidyssä parisuhteessa puolisoilla ei kuitenkaan ole suoraan lain nojalla oikeutta yhteiseen sukunimeen, eikä pariskunnalla ole mahdollisuutta hakea yhdessä adoptiota.

Evankelis-luterilaisella kirkolla ja muilla uskonnollisilla yhdyskunnilla on tällä hetkellä oikeus asettaa uskonnosta johtuvia lisäedellytyksiä avioliittoon vihkimiselle, ja näin olisi myös jatkossa. Uskonnollinen yhdyskunta voi esimerkiksi päättää, että he vihkivät avioliittoon vain eri sukupuolta olevia pareja. Tasa-arvoisen avioliittolain myötä evankelis-luterilainen kirkko ja muut uskonnolliset yhdyskunnat saavat edelleen itse päättää, miten suhtautuvat samaa sukupuolta olevien avioliittoon.

Oikeusministeriön selvityksessä pohditaan myös miten rekisteröityihin parisuhteisiin tulisi lainsäädännössä suhtautua lainmuutoksen jälkeen. Mikäli laki rekisteröidystä parisuhteesta päätettäisiin kumota kokonaan, ei ulkomailla solmittuja rekisteröityjä parisuhteita voitaisi välttämättä enää tunnustaa Suomessa, jos ne eroaisivat oikeusvaikutuksiltaan merkittävästi suomalaisesta avioliitosta.

3.2 Esityksen tavoitteet ja keskeiset ehdotukset

3.2.1 Samaa sukupuolta olevien avioliitto

Keskeisin aloitteen sisältämä muutosehdotus on avioliittolain muuttaminen siten, että kahden samaa sukupuolta olevan henkilön on mahdollista solmia keskenään avioliitto. Muutos toteutettaisiin luopumalla avioliittolain säännöksistä, jotka viittaavat kihlakumppaneiden sukupuoleen. Lakiteknisesti muutos on hyvin pieni ja yksinkertainen: lain 1 §:n ilmaus "nainen ja mies" korvataan sanoilla "kaksi henkilöä".

Suomen oikeusjärjestys rakentuu yhdenvertaisuuden periaatteen varaan, ja perustuslain mukaan ketään ei saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa eri asemaan sukupuolen perusteella. Sukupuoleen kohdistuvan syrjinnän kielto kattaa myös syrjinnän seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Yhdenvertaisuus lain edessä edellyttää, että lainsäädäntö soveltuu kaikkiin yhtäläisesti riippumatta esimerkiksi sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta, ellei muulle ole riittäviä perusteluita.

Aloitteen tavoitteena on lisätä yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa yhteiskunnassa takaamalla samat oikeudet samaa ja eri sukupuolta oleville pareille. Ihmisten kohtelulle eri tavoin riippuen heidän seksuaalisesta suuntautumisestaan ei ole nyky-yhteiskunnassa perusteita. Lakiehdotuksella on määrä seurata Pohjoismaiden ja useiden muiden valtioiden esimerkkiä ja muuttaa avioliittolainsäädäntöä siten, ettei se syrji ketään.

3.2.2 Vaikutukset rekisteröityihin parisuhteisiin

Aloitteessa ehdotetaan, että luovuttaisiin samaa sukupuolta olevien parien mahdollisuudesta virallistaa parisuhteensa siten kuin laissa rekisteröidystä parisuhteesta säädetään. Muutos ei koskisi lain voimaantulohetkeen mennessä rekisteröityjä parisuhteita, vaan näihin pareihin sovellettaisiin jatkossakin rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain säännöksiä, elleivät puoliset yhteisellä ilmoituksellaan ilmaisisi tahtoaan muuttaa rekisteröity parisuhde

avioliitoksi. Ilmoitus rekisteröidyn parisuhteen muuttamisesta avioliitoksi tehtäisiin maistraattiin, ja rekisteröity parisuhde muuttuisi avioliitoksi ilmoituksen perilleasaapumispäivänä. Vaihtoehtoisesti parisuhdekumppanit voitaisiin vihkiä avioliittoon heidän niin halutessaan. Vihkiminen tässä tilanteessa ei edellyttäisi esteiden tutkintaa. Avioliittolakiin tehtäisiin muutos, jonka johdosta parisuhdekumppaneiden jo rekisteröity parisuhde ei olisi este sille, että parisuhde muutettaisiin avioliitoksi vihkimisellä. Samankaltainen menettely on säädetty tasa-arvoisen avioliittolain säätämisen yhteydessä esimerkiksi Ruotsissa.

3.2.3 Adoptio-oikeus

Ehdotuksella mahdollistettaisiin lapsen adoptioiminen myös samaa sukupuolta oleville aviopuolisoille yhdessä. Koska adoptiolain mukaan vain aviopuolisot saavat adoptoida lapsen yhdessä, ei rekisteröityjen parisuhdekumppanien ole tähän mennessä ollut mahdollista adoptoida lasta yhdessä. Kun myös samaa sukupuolta oleville pareille annetaan mahdollisuus avioliiton solmimiseen, voivat he adoptiolain mukaisesti jatkossa adoptoida lapsen yhdessä aviopuolisoina. Tämä ei edellytä muutoksia adoptiolakiin.

Yhteisadoption rajaamista vain eri sukupuolta olevien avioparien oikeudeksi perustellaan usein lapsen oikeudella isään ja äitiin. On kuitenkin otettava huomioon, että adoptiolain 2 §:n mukaisesti kaikissa alaikäisen lapsen adoptiota koskevissa päätöksissä ja muissa toimenpiteissä on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Lainsäädännössä annettu mahdollisuus yhteisadoptioon ei tarkoita, että aviopareilla olisi absoluuttinen oikeus saada adoptiolapsi. Tutkimustiedon perusteella ei voida väittää, että vanhempien sukupuolella olisi lapsen edun kannalta perustavanlaatuista merkitystä. Lapsen etu on adoptiopäätöksissä aina ensisijainen huomioitava seikka, ja sen toteutuminen tulee arvioida tapauskohtaisesti. Ei ole mitään syytä ajatella, että tämä tapauskohtainen harkinta ei olisi omiaan turvaamaan lapsen etua myös silloin, kun adoptiota yhdessä hakeneet aviopuolisot ovat samaa sukupuolta.

Lisäksi on olemassa tilanteita, joissa lapsen etu selkeästi vaatisi, että samaa sukupuolta oleva aviopari adoptoisi hänet yhdessä. Esimerkiksi tilanteessa, jossa toisen puolison lähipiirissä olevan lapsen biologiset vanhemmat ovat kuolleet tai pysyvästi kykenemättömiä huolehtimaan lapsesta, olisi usein lapsen kannalta parasta, jos molemmat puoliset yhdessä tulisivat hänen huoltajikseen. Myös silloin, kun perheen ulkopuolinen lapsi on ollut sijoitettuna samaa sukupuolta olevan sijaisperheen kotiin, voisi joissain tilanteissa olla lapsen edun mukaista, että hänet voitaisiin adoptoida pitkäaikaiseen sijaisperheeseen.

3.2.4 Yhteinen sukunimi

Nykyisin vain aviopuolisot voivat nimilain 7 §:n mukaan ottaa käyttöön yhteisen sukunimen ilmoitusmenettelyllä. Ilmoitus yhteisen sukunimen käyttöönotosta voidaan tehdä vihkimisen yhteydessä tai myöhemmin avioliiton aikana. Tämä oikeus ei koske rekisteröityä parisuhdetta. Säädettyä lakia rekisteröidystä parisuhteesta tätä perusteltiin sillä, ettei samaa sukupuolta olevilla pareilla ole samanlaista tarvetta yhteiseen sukunimeen kuin aviopuolisoilla. Käytännössä kuitenkin samaa sukupuolta olevat parit haluavat usein yhteisen sukunimen ja katsovat sen itse tarpeelliseksi. Yhteisellä sukunimellä on pitkät perinteet, ja se on tapa korostaa parisuhteen virallisuutta. Ei ole perusteltua syytä olettaa, että samaa sukupuolta olevien parien tarve yhteiseen sukunimeen olisi vähäisempi kuin eri sukupuolta olevien parien. Saman sukunimen saaminen on jo nyt mahdollista myös rekisteröidyille parisuhdekumppaneille. Sama sukunimi ei kuitenkaan tarkoita yhteistä sukunimeä, sillä parisuhdekumppaneilla ei ole oikeutta toistensa sukunimiin. Tästä syystä samaa sukupuolta

olevien pariin nimiratkaisut ovat rajoitetumpia, eikä mahdollisuutta esimerkiksi kaksoisnimeen ole. Lisäksi heidän on haettava nimenmuutosta maistraatilta, mikä on hidas ja maksullinen menettely. Tavoitteena on, että tästä syrjivästä käytännöstä voitaisiin luopua.

3.2.5 Parisuhdemuodon muuttuminen sukupuolen vahvistamisen yhteydessä

Tällä hetkellä avioliitto tai rekisteröity parisuhde on transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 1 §:n mukaan este sukupuolen vahvistamiselle. Lain 2 §:n mukaan sukupuoli voidaan kuitenkin vahvistaa puolison suostumuksella, mutta tällöin parisuhteen muoto muuttuu joko avioliitosta rekisteröidyksi parisuhteeksi tai rekisteröidystä parisuhteesta avioliitoksi. Tämä on koettu epäoikeudenmukaiseksi. Kun puoliset ovat katsoneet solmineensa pysyvän liiton kumppaninsa kanssa, ei parisuhteen toisen osapuolen sukupuolen vahvistamisen pitäisi pakottaa uuteen parisuhdemuotoon. Parisuhteen muodon muuttuminen tosiasiallisesti tarkoittaa, että ensin solmittu liitto päättyy.

Kun avioliitto olisi mahdollinen myös samaa sukupuolta oleville, voitaisiin parisuhteen toisen osapuolen sukupuoli vahvistaa ilman, että siitä seuraisi avioliiton päättyminen. Ehdotettu muutos pyrkii tältä osin parantamaan yhdenvertaisuutta myös sukupuolensa korjaavien henkilöiden osalta.

Transseksuaalin sukupuolen vahvistamisen edellytyksenä on parisuhdekumppanin tai puolison suostumus. Vaatimusta puolison suostumuksesta on perusteltu HE 56/2001 sillä, että sukupuolen vahvistaminen johtaa parisuhdemuodon muuttumiseen. Tässä aloitteessa ehdotettujen lainmuutosten seurauksena on, ettei vaatimukselle puolison suostumuksesta ole enää perusteita. Koska suostumusvaatimukselle ei jatkossa ole enää perusteita, on transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annettua lakia korjattava.

3.2.6 Isyyslain soveltuminen

Isyyslain 2 §:ssä säädetään, että aviomies on lapsen isä, kun lapsi syntyy avioliiton aikana. Kahden naisen avioliitossa, johon syntyy lapsi, ei kuitenkaan ole aviomiestä. Näin ollen isyyslain säännös isyyden vahvistamisesta avioliiton perusteella ei tässä tapauksessa tule sovellettavaksi. Koska Suomen lainsäädännön mukaan transsukupuolisen henkilön sukupuolen vahvistaminen edellyttää steriiliyttä, ei ole mahdollista, että kahden miehen avioliittoon syntyisi lapsi.

3.2.7 Kansainvälisyksityisoikeudelliset säännökset

Avioliittolain oikeutta avioliiton solmimiseen koskevan 108 §:n muuttaminen tasa-arvoiseksi laajentaisi käytännössä samaa sukupuolta olevien pariin oikeutta virallistaa suhteensa Suomessa. Tähän mennessä oikeus parisuhteen rekisteröimiseen Suomen viranomaisten edessä on ollut suppeampi kuin oikeus avioliiton solmimiseen.

Avioliittojen tunnustamisesta säädetään avioliittolain 115 §:ssä. Ehdotettu muutos mahdollistaisi sen, että jatkossa ulkomailla solmitut samaa sukupuolta olevien avioliitot voitaisiin tunnustaa Suomessa. Rekisteröityä parisuhdetta koskevan sääntelyn pitäminen voimassa mahdollistaisi kuitenkin sen, että ulkomailla rekisteröidyt parisuhteet voitaisiin tunnustaa Suomessa rekisteröityinä parisuhteina.

4 Esityksen vaikutukset

4.1 Taloudelliset vaikutukset

Esityksellä ei ole mainittavia taloudellisia vaikutuksia. Valtiolta jäävät saamatta tulot erikseen toimitetuista sukunimen vaihtamisista. Toisaalta byrokratian vähentyminen yleensä pienentää viranomaisten kuluja.

4.2 Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Esityksellä ei ole merkittäviä vaikutuksia viranomaisten toimintaan. Tarkoitus on, että toteutuessaan esitys pitkällä tähtäimellä selkeyttäisi viranomaiskäytäntöjä.

Esityksen on tarkoitus mahdollistaa samaa sukupuolta olevien siviilivihkiminen. Tällä muutoksella ei puututa uskonnollisten yhdyskuntien avioliittolain 16 §:ssä säädettyyn oikeuteen määrätä kirkollisen vihkimisen ehdoista ja muodosta. Kaikilla uskonnollisilla yhdyskunnilla, evankelis-luterilainen ja ortodoksinen kirkko mukaan lukien, on jatkossakin itsenäinen oikeus päättää, vihkivätkö ne samaa sukupuolta olevia pareja avioliittoon.

4.3 Yhteiskunnalliset vaikutukset

Vaikka asenteet samaa sukupuolta olevien parisuhteita kohtaan ovat viime vuosikymmeninä muuttuneet myönteisemmiksi, yhteiskunnassa elää edelleen ennakkoluuloja ja virheellisiä käsityksiä samaa sukupuolta olevien parisuhteista. Näitä käsityksiä lainsäädäntö osaltaan tukee ylläpitämällä kahta eri parisuhdeinstituutiota. Enemmistöstä poikkeava seksuaalinen suuntautuminen saatetaan nähdä kielteisenä asiana, mikä voi vaikuttaa negatiivisesti seksuaalivähemmistöihin kuuluvien minäkuvaan. Mahdollistamalla avioliiton myös samaa sukupuolta oleville pareille lainsäätäjät antaisi selkeän viestin siitä, että samaa sukupuolta olevien pariin halu sitoutua parisuhteeseen on yhtä arvokas kuin eri sukupuolta olevien pariin.

Seksuaalivähemmistöihin kohdistuvaa syrjintää esiintyy edelleen. Pitämällä yllä kahta virallista parisuhdemuotoa lainsäädäntö pakottaa parisuhteensa rekisteröineet paljastamaan valtaväestöstä poikkeavan seksuaalisen identiteettinsä siviilisäätyä tiedusteltaessa. On tilanteita, joissa seksuaalivähemmistöihin kuuluvat pitäisivät identiteettinsä mieluummin salassa. Ikävä tosiasia on, että toisinaan salassapito saattaa olla heille myös edullisempää. Jos samaa sukupuolta olevilla pareilla olisi oikeus avioliittoon, he voisivat halutessaan nykyistä useammin pitää enemmistöstä poikkeavan perhemuotonsa salassa ja näin välttää heihin kohdistuvia kielteisiä ennakkoluuloja.

Ihmiset antavat avioliitolle ja avioliiton solmimiselle hyvin erilaisia henkilökohtaisia merkityksiä. Avioliiton oikeudellisella sääntelyllä ei ole kuitenkaan enää pitkään aikaan ollut tarkoitus ylläpitää tiettyjä uskonnollisia tai eettisiä katsomuksia. Avioliitto ei ole myöskään muuttumaton instituutio. Nykyinen avioliittolaki vuodelta 1929 on historiansa aikana jo kokenut suuria muutoksia. Ei ole todennäköistä, että nyt ehdotetulla lainmuutoksella olisi mainitsemisen arvoista merkitystä yleiseen halukkuuteen solmia avioliitto.

Avioliiton rajaamista vain miehen ja naisen oikeudeksi on perusteltu myös sillä, että avioliiton tarkoitus olisi lasten saanti ja suvun jatkaminen. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2010 esikoisista 54 prosenttia syntyi avioliiton ulkopuolella ja kaikista samana vuonna syntyneistä lapsista avioliiton ulkopuolella syntyneiden osuus oli 41 prosenttia. Vuosittain avioliiton solmii myös lukematon määrä pareja, jotka eivät joko halua tai voi hankkia lasta. Lapsettomien avioparien määrä on kasvussa. Kun avioliiton ja suvun jatkamisen yhteys ei nykyään ole selvä, ei ole odotettavissa, että nyt ehdotetusta muutoksesta seuraisi syntyvyyden laskua tai muita ei-toivottuja perhepoliittisia seurauksia.

Kotimaiset adoptiot ovat harvinaisia. Useat sellaiset valtiot ja järjestöt, joista tai joiden kautta Suomeen yleensä adoptoidaan lapsia, eivät anna lasta samaa sukupuolta olevan parin adoptoitavaksi. Näin ollen yhteisadoptiot jäisivät käytännössä harvinaisiksi, jolloin oikeudella hakea yhdessä adoptiota ei ole merkittäviä vaikutuksia.

Yhdenvertaisempi asema suomalaisessa yhteiskunnassa parantaisi sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen arvostusta, elämänlaatua sekä onnellisuutta ja ehkäisisi todennäköisesti syrjintää, kiusaamista sekä mielenterveysongelmia. Yhteiskunta tunnustaisi samaa sukupuolta olevat parit yhtä arvokkaiksi kuin eri sukupuolta olevat parit ovat.

YKSITYISKOHTAISET PERUSTELUT

1 Lakiehdotusten perustelut

1.1 Avioliittolaki

1 § 1 momentti

Jatkossa avioliiton solmimisen edellytyksenä ei enää olisi, että puoliset ovat mies ja nainen, vaan avioliittoon voisivat mennä ketkä tahansa kaksi luonnollista henkilöä. Muita avioliiton solmimisen edellytyksiä ei tässä yhteydessä ole tarkoitus muuttaa.

6 §

Kukaan ei saa mennä avioliittoon, jos hänen aikaisempi avioliittonsa on vielä voimassa. Avioliittoon ei myöskään saa mennä se, jonka rekisteröity parisuhde on voimassa, lukuun ottamatta tilanteita, joissa jo rekisteröity parisuhde muutetaan avioliitoksi. Tarkoitus on, että jo rekisteröidyt parisuhteet pysyvät voimassa. Ne olisivat kuitenkin muutettavissa avioliitoksi ilmoituksella tai vihkimisellä parisuhdekumppaneiden rekisteröidyn parisuhteen tätä estämättä.

108 § 1 ja 2 momentti

Aikaisemmin rekisteröityyn parisuhteeseen ja avioliittoon liittyvät kansainvälisyksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset ovat poikenneet hieman toisistaan. Tarkoitus on, että jatkossa kahden luonnollisen henkilön oikeus avioliiton solmimiseen Suomen viranomaisen edessä määräytyy niin kuin se on avioliittolain mukaan tähän asti määräytynyt. Koska samaa sukupuolta olevilla henkilöillä ei monissa valtioissa ole oikeutta

avioliiton solmimiseen, ei heillä ole välttämättä oikeutta avioliiton solmimiseen Suomen viranomaisen edessä, jos kumpikaan heistä ei ole Suomen kansalainen eikä kummallakaan ole asuinpaikkaa Suomessa. Tällä pyritään välttämään se, että Suomessa solmittu avioliitto jäisi täysin vaille oikeusvaikutuksia.

115 § 1 momentti

Ulkomailla rekisteröityjä tai rekisteröitäviä parisuhteita pidettäisiin jatkossakin rekisteröityinä parisuhteina ja niillä olisi rekisteröidyn parisuhteen oikeusvaikutukset. Ulkomailla parisuhteen rekisteröineet voisivat kuitenkin ilmoituksella maistraatille muuttaa rekisteröidyn parisuhteensa avioliitoksi samaan tapaan kuin aikaisemmin Suomessa parisuhteensa rekisteröineet.

1.2 Laki rekisteröidystä parisuhteesta

Rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain parisuhteen rekisteröimistä koskeva ensimmäinen luku ehdotetaan kumottavaksi, pois lukien ensimmäinen pykälä. Aloitteessa ehdotetaan, että luovuttaisiin samaa sukupuolta olevien pariin mahdollisuudesta virallistaa parisuhteensa siten kuin laissa rekisteröidystä parisuhteesta säädetään. Muutos ei koskisi lain voimaantulohetken mennessä rekisteröityjä parisuhteita, vaan näihin pareihin sovellettaisiin jatkossakin rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain säännöksiä. Sama lakitekniinen ratkaisu tehtiin Ruotsissa.

Rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain 1 §:n muutoksella estetään uusien rekisteröityjen parisuhteiden muodostaminen ja säädetään rekisteröidyn parisuhteen muuttamisesta avioliitoksi. Puolisot voisivat yhteisellä ilmoituksellaan ilmaista tahtonsa muuttaa rekisteröity parisuhde avioliitoksi. Rekisteröity parisuhde muuttuisi avioliitoksi ilmoituksen perillesaapumispäivänä. Samankaltainen menettely on säädetty tasa-arvoisen avioliittolain säätämisen yhteydessä esimerkiksi Ruotsissa.

1.3 Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta

Transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 2 §:n 2 momentti ehdotetaan muutettavaksi, koska parisuhteita ei ole enää mahdollista rekisteröidä. Jo rekisteröity parisuhde muuttuisi kuitenkin avioliitoksi, mikäli toinen puolisoista korjaisi sukupuoltaan, sillä Suomessa rekisteröity parisuhde on mahdollinen vain samaa sukupuolta oleville pareille.

2 Voimaantulo

Tavoitteena on, että esityksessä ehdotetut lainmuutokset tulisivat voimaan viimeistään 1 päivänä tammikuuta 2015. Lakimuutokset eivät vaadi erityisiä täytäntöönpanotoimia, joten muutokset voidaan saattaa voimaan nopeasti lainmuutosten hyväksymisen jälkeen. Eduskunnan ja aloitetta käsittelevän valiokunnan tulisi käsitellä kansalaisaloite viipymättä. Aloitetta käsittelevän valiokunnan tulee asiaa käsitellessään kuulla ainakin kansalaisaloitteen edustajia ja lisäksi pyytää lausunnot eri tahoilta lyhyen määräajan kuluessa.

LAKIEHDOTUKSET

1 Laki avioliittolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan avioliittolain (234/1929) 1 §:n 1 momentti, 6 §, 108 §:n 1 ja 2 momentti ja 115 §:n 1 momentti, sellaisina kuin ne ovat, 1 §:n 1 momentti laissa 411/1987, 6 §, 108 §:n 1 ja 2 momentti sekä 115 §:n 1 momentti laissa 1226/2001, seuraavasti:

1 §

Kaksi henkilöä, jotka ovat sopineet menevänsä avioliittoon keskenään, ovat kihlautuneet.

6 §

Kukaan ei saa mennä avioliittoon, jos hänen aikaisempi avioliittonsa on vielä voimassa. Avioliittoon ei myöskään saa mennä se, jonka rekisteröity parisuhde on voimassa, lukuun ottamatta tilanteita, joissa jo rekisteröity parisuhde muutetaan avioliitoksi.

108 §

Kahden henkilön oikeus solmia avioliitto Suomen viranomaisen edessä määräytyy Suomen lain mukaan.

Jos henkilöt eivät kumpikaan ole Suomen kansalaisia eikä kummallakaan ole asuinpaikkaa Suomessa, heillä on oikeus solmia avioliitto Suomen viranomaisen edessä vain, jos avioliitto on sallittu Suomen lain mukaan ja jos kummallakin on oikeus solmia avioliitto sen valtion lain mukaan, jonka kansalainen hän on tai jossa hänellä on asuinpaikka, tai sen valtion lain mukaan, jota jommassakummassa näistä valtioista on sovellettava avioliiton esteiden tutkintaan. Kihlakumppani on velvollinen esittämään hyväksyttävän selvityksen oikeudestaan solmia avioliitto vieraan valtion lain mukaan.

115 §

Avioliitto, johon sen osapuolet ovat menneet vieraassa valtiossa sen valtion viranomaisen edessä, on pätevä Suomessa, jos se on pätevä siinä valtiossa, jossa avioliitto solmittiin, tai siinä valtiossa, jossa jommallakummalla puolisoilla oli asuinpaikka tai jonka kansalainen hän oli avioliittoa solmittaessa.

Tämä laki tulee voimaan ___ päivänä ___ kuuta 20__.

2 Laki rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

kumotaan rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain (950/2001) 2 §, 3 §, 4 §, 5 § ja 6 § niihin myöhemmin tehtyine muutoksineen

muutetaan rekisteröidystä parisuhteesta annetun lain (950/2001) 1 luvun otsikko ja 1 § seuraavasti:

1 luku

Rekisteröidyn parisuhteen muuttaminen avioliitoksi

1 §

Rekisteröity parisuhde on mahdollista muuttaa avioliitoksi parisuhdekumppanien yhteisellä ilmoituksella maistraattiin. Rekisteröity parisuhde muuttuu avioliitoksi ilmoituksen perillesaapumispäivänä.

Avioliiton esteitä ei tutkita muutettaessa rekisteröity parisuhde avioliitoksi.

Tämä laki tulee voimaan __ päivänä __kuuta 20__.

3 Laki transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 2 § 2 momentin muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan transseksuaalin sukupuolen vahvistamisesta annetun lain 2 § 2 momentti seuraavasti:

2 §

Kun sukupuoleen kuulumisen 1 momentissa tarkoitettussa tapauksessa vahvistetaan, rekisteröity parisuhde muuttuu ilman eri toimenpidettä avioliitoksi.

Tämä laki tulee voimaan __ päivänä __kuuta 20__.